

Bakgrunnsmateriale til *En folkefiende* av Henrik Ibsen
Trøndelag Teater, hovedscenen.
Premiere 29. januar 2010

Om Henrik Ibsens *En folkefiende*

Henrik Ibsen (1828-1906) er Norges desidert mest kjente og mest spilte dramatiker gjennom tidene. Til tross for at han døde for over hundre år siden er verkene hans fortsatt gjennomsyret av en psykologisk nerve og en politisk aktualitet som gjør at de relativt lett lar seg adaptere til dagens samfunn.

Ibsen skrev *En folkefiende* i 1882, året etter *Gengangere*. I og med at de to stykkene kom ut med såpass kort mellomrom er det mange som har spekulert i om Ibsen skrev *En folkefiende* i affekt, som et svar mot de av hans kritikere som mente at *Gengangere* var et skandalestykk. Det er imidlertid mye som tyder på at Ibsen hadde ideen til *En folkefiende* klar allerede før *Gengangere* var ferdig. I et brev til sin forlegger Frederik Hegel i 1881 skriver Ibsen: ”Jeg går allerede nu og tumler med planen til et nyt fireakters lystspill, som jeg allerede før har hatt i tankene, men som jeg skjød tilside for ”Gengangere”, der trengte for sterkt på og optog al min interesse. ”Gengangere” vil rimeligvis i nogle kredse vekke alarm, men det må så være. Gjør den ikke det, så hadde det ikke været nødvendig at skrive den.” For mange kan det kanskje være overraskende at Ibsen omtaler ideen til det som skal bli til *En folkefiende* som et ”lystspill”, all den tid verket i aller høyeste grad omhandler svært alvorlige temaer. Men karakteristikken er ikke misvisende. *En folkefiende* er et morsomt stykke, selv om det har en dypt alvorlig bunn i seg.

Handlingsreferat

En folkefiende handler om doktor Tomas Stockmann og hans kamp for sannheten i et samfunn der makthaverne har mye å tjene på å holde sannheten skjult. Handlingen foregår i en liten by på sørlandskysten. Tomas Stockmann er nylig ansatt som lege ved byens store stolthet: det nye kurbadet. Men det viser seg imidlertid at flere av gjestene har blitt sykere, og ikke friskere, etter badebesøk. For å forsøke å finne ut hva som er galt har Tomas tatt prøver av vannet som han har sendt til analyse. Svaret bekrefter hans mistanker; vannet er forurenset, og badet er ubrukelig med mindre vannledninger og kloakkrør brytes opp og legges om. Tomas er sjokkert over hva han har oppdaget, men samtidig lettet og stolt over at han sannsynligvis kan ha avverget en helsemessig katastrofe.

Til å begynne med hylles Tomas over oppdagelsen han har gjort, men klimaet forandrer seg så snart de praktiske og økonomiske konsekvensene av oppdagelsen avdekkes. Byens besteborgere, med broren Peter Stockmann i spissen, beskytter sine investeringer med nebb og klør, og stempler Tomas som ”en folkefiende”.

Tema og konflikt

Det finnes særlig to lesninger av *En folkefiende* som er så åpenbare at de nærmest står ut av teksten. Den ene er kritikken mot massenes manglende evne til å foreta fornuftige beslutninger, den andre er det ensomme menneskets uante styrke og overlevelsessevne. Ingen av disse lesningene utelukker den andre, tvert imot kan de to med fordel sees i lys av hverandre.

Hvis man tror at det bare er økonomiske årsaker som ligger bak besteborgernes negative innstilling til rehabiliteringen av badet, så tar man feil. Hovedårsaken til deres frykt er ikke at de skal tape sine egne investeringer – selv om dette selvfølgelig også spiller inn. Det som fremfor alt motiverer dem til å jobbe mot Tomas Stockmann, er at de er avhengige av folkets velvilje for å beholde posisjonene sine i samfunnet, de er *folkevalgte*. Derfor tør de ikke å være positive til tiltak som vil bli tatt dårlig imot blant folk flest, selv om de vet at disse tiltakene på lang sikt er nødvendige for å sikre byens ve og vel. Dette gjelder i alle fall Tomas sin bror Peter, som er byfogd, men det gjelder også Aslaksen, som i tillegg til å være boktrykker også er leder av huseierforeningen og av måteholdssaken. Redaktør Hovstad og hans medarbeider Billing sitter ikke i redaksjonen som følge av et direkte folkevalg, men indirekte er de likevel avhengige av folkets velvilje for å selge avisen sin. Derfor er også de drevet av frykt for å bli upopulære. Den eneste som er hevet over frykten for massene er kaptein Horster, men det er fordi han er helt uinteressert i hva som skjer på landejorda. Han er den eneste som står igjen ved Stockmanns side til siste slutt – ikke fordi han er spesielt lojal av seg, men bare fordi det i bunn og grunn er det samme for ham hva som skjer med badet. Det at så mange av personene rundt Tomas Stockmann er redde for å miste folkets velvilje, samtidig som den eneste personen som ikke er redd viser seg å være ganske likegyldig til det hele, gjør at det har vært vanlig å lese *En folkefiende* som en kritikk av demokratiet. En annen, og like spennende lesning – i alle fall for oss her i Norge – kan være at Ibsen med *En folkefiende* forsøker å kritisere noe som er spesifikt for det *norske* demokratiet, der det å kjempe i stillhet for sin egen private sak av en eller annen grunn er mer akseptert, og ikke

minst mer lukrativt, enn det å kjempe en offentlig kamp for noe som angår fellesskapets fremtid.

Tomas Stockmann sin konklusjon er at den sterkeste er den som står mest alene, og hadde han kommet frem til dette på et litt tidligere tidspunkt hadde han kanskje kommet ut av det hele med æren i behold. Men slik er det ikke. Tomas Stockmann jobber fra første stund for å få flest mulig folk over på sin side, og det er først etter at alle har forlatt ham at han konkluderer med at det er bedre å stå alene. På denne måten blir også Tomas en komisk figur, selv om man må berømme ham for hans mot og stå-på-vilje. Det er aldri noen tvil om at Tomas Stockmann har rett, det er metodene han bruker for å nå frem med sitt budskap som gjør at man ikke kan la være å se på ham uten å trekke på smilebåndet. Og herunder ligger også tragedien.

Om *En folkefiende* på Trøndelag Teater i 2010

La det være sagt med en gang: Trøndelag Teater har høye ambisjoner med denne forestillingen. Vi vil lage en moderne Ibsen-forestilling uten å tukle med manus, fordi vi mener at det er nettopp Ibsens ord som garanterer for kvaliteten og fordi vi har tillitt til at manuset står seg i 2010. Så hva er det som gjør forestillingen moderne? Svaret er i første omgang scenografien. Milja Salovaara har laget en vakker, tidløs og ikke minst dramatisk scenografi som innbyr til en original og leken forestilling spekket med kreativitet. Deler av hovedscenen bygges om, slik at regissør Carl Jørgen Kiönig sammen med skuespillerne skal kunne utnytte scenografiens potensial til det ytterste. I hovedrollen som Tomas Stockmann har vi hentet inn skuespiller Anders Mordal fra Nationalteatret. Nykommer Silje Storstein, som vi til høsten skal få se i rollen som Julie i *Romeo og Julie*, gjør her sin Trøndelagsdebut i rollen som Tomas Stockmanns datter Petra. Øvrige roller spilles av skuespillere fra vårt faste ensemble.

Det tragi-komiske aspektet vil bli ivaretatt i vår produksjon av *En Folkefiende*. Tomas Stockmann er ingen ren helteskikkelse, han er snarere en komplisert anti-helt, en varsler, som riktignok har helt rett, men som feiler på grunn av sin naive innstilling til omgivelsene og sine særdeles krokete sosiale antenner. Konsekvensene av at Tomas mislykkes vil etter alt å dømme bli fatale for hele samfunnet, og aller verst vil det bli for dem som kommer etter: barna.

Forslag til spørsmål som kan danne utgangspunkt for diskusjon:

- Hvordan snur man flertallets vilje dersom flertallet tar feil?
- Hvordan bevare ytringsfriheten i et samfunn der man har makten mot seg?
- Hva burde Tomas Stockmann ha gjort annerledes?
- Er demokrati alltid den beste styringsformen? Hvilke alternativer er bedre?

Scener som illustrerer konflikt:

UTDRAG FRA ANNEN AKT, HJEMME HOS TOMAS STOCKMANN:

(...)

HOVSTAD

Jeg har tenkt en del på saken siden i går kveld.

DOKTOR STOCKMANN

Ja?

HOVSTAD

For deg som er lege og vitenskapsmann, står tilfellet med vannverket som noe eget. Jeg mener, du tenker ikke at dette henger sammen med mange andre ting.

DOKTOR STOCKMANN

Jo, hvordan -? La oss sette oss-

(Hovstad setter seg i sofaen, doktoren i en lenestol på den andre side av bordet.)

DOKTOR STOCKMANN

Hva mener du -?

HOVSTAD

Du sa i går at det bedervede vann kommer av forurensninger i grunnen.

DOKTOR STOCKMANN

Ja, det kommer helt opplagt fra den giftige sumpen oppe i Mølledalen.

HOVSTAD

Unnskyld meg, men jeg tror det kommer fra en helt annen sump.

DOKTOR STOCKMANN

Hva er det for en sump?

HOVSTAD

Den sumpen som hele det kommunale livet står og råtner i.

DOKTOR STOCKMANN

Men for pokker, Hovstad, hva er det du snakker om?

HOVSTAD

Alle saker her i byen er litt etter litt kommet i hendene på en flokk embetsmenn.

DOKTOR STOCKMANN

De er da ikke embetsmenn alle sammen.

HOVSTAD

Nei, men de som ikke er embetsmenn, er iallfall embetsmennesenes venner og tilhengere. Det er alle de rike, alle med gamle ansette navn i byen. Det er de som styrer og bestemmer over oss.

DOKTOR STOCKMANN

Jo, men de er både dyktige og innsiktsfulle.

HOVSTAD

Var de så dyktige og innsiktsfulle, da de la vannledningen der den nå ligger?

DOKTOR STOCKMANN

Nei, *det* var naturligvis veldig dumt dem. Men det blir rettet på nå.

HOVSTAD

Tror du det går så glatt?

DOKTOR STOCKMANN

Glatt og glatt, - det skal gå i hvert fall.

(...)

UTDRAG FRA TREDJE AKT, I AVISREDAKSJONEN:

(...)

DOKTOR STOCKMANN

Falskt! Meg om det. Bare trykk artikkelen min, jeg skal nok være mann for å forsvare den.

HOVSTAD

Jeg trykker den ikke. Jeg kan ikke og vil ikke og tør ikke trykke den.

DOKTOR STOCKMANN

Tør du ikke? Hva er det for snakk? Du er jo redaktør. Det er da vel redaktørene som styrer pressen, skulle jeg mene!

ASLAKSEN

Nei, det er abonnentene, doktor.

BYFOGDEN

Heldigvis, ja.

ASLAKSEN

Det er den offentlige meningen, velorienterte publikummere, huseierne og alle de andre, *de* er det som styrer avisene.

DOKTOR STOCKMANN(*fattet*).

Og jeg har alle disse maktfaktorene mot meg?

ASLAKSEN

Ja, det har du. Borgerskapet vil bli ruinert om artikkelen din blir trykket.

DOKTOR STOCKMANN

Ja så.

BYFOGDEN

Min lue og stokk!

DOKTOR STOCKMANN (*tar luen av seg og legger den på bordet sammen med stokken*).

BYFOGDEN (*tar begge*).

Din borgermesterverdighet fikk en brå slutt.

DOKTOR STOCKMANN

Det er ikke slutt ennå. (*til Hovstad.*) Det er altså helt umulig å få artikkelen min inn i "Folkebudet"?

HOVSTAD

Helt umulig, også av hensyn til familien din.

FRU STOCKMANN

Å, du skal ikke bry deg om familien, Hovstad.

BYFOGDEN (*tar et papir opp av lommen*).

Når dette kommer inn, vil det være en tilstrekkelig orientering til publikum. Det er en autentisk forklaring. Vær så god.

HOVSTAD (*tar papiret*).

Godt. Jeg skal sørge for at det blir trykket.

DOKTOR STOCKMANN

Men ikke mitt. Innbiller dere at dere kan tie meg og sannheten i

hjel! Det kommer ikke til å gå så glatt som dere tror. Aslaksen, vil du øyeblikkelig ta manuskriptet mitt og trykke det som flyveblad - på min egen bekostning, -på mitt forlag. Jeg vil ha fire hundre eksemplarer. Nei, fem-seks hundre.

ASLAKSEN

Ikke om du så bød meg gull for det. Jeg tør ikke stille trykkeriet til disposisjon for noe sånt, doktor. Jeg er redd for hva folk vil si. Du får ikke trykket det noe sted i hele byen.

DOKTOR STOCKMANN

Så gi meg det tilbake.

HOVSTAD (*rekker ham manuskriptet*).

Vær så god.

DOKTOR STOCKMANN (*henter hatt og stakk*).

Ut skal det nå allikevel. Jeg skal lese det opp i en stor folkeforsamling, Alle byens innbyggere skal få høre sannhetens stemme!

BYFOGDEN

Ingen forening i hele byen låner deg lokale til det.

ASLAKSEN

Ikke en eneste en. Det er jeg sikker på.

BILLING

Nei, Gud døde meg, om de gjør!

FRU STOCKMANN

Det vil i så fall være helt skammelig! Men hvorfor står alle mann i mot deg på denne måten?

DOKTOR STOCKMANN (*arrig*).

Jo, det skal jeg si deg. Fordi alle menn her i byen er kjerringer - som du. Alle tenker bare på familien og ikke på samfunnet.

(...)